

Unirea politică sau de când sunt românii români*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

De sărbătoarea Unirii Țării Românești și Moldovei, s-ar cuveni să se rostească alocuțiuni festive sau să se facă rememorarea întâmplărilor din 1859 ori ale premiselor acestora, din istoria mai apropiată ori mai îndepărtată. De cele mai multe ori se și face acest lucru, deși uneori se evocă fapte, procese istorice, personalități, fără cunoașterea suficientă a trecutului.

Cele mai mari erori în domeniul istoriei se fac din ignoranță, dar se perpetuează, cel mai adesea, din interes. Nu demult, apărea într-un ziar de mare tiraj și cu îndelungată tradiție, un articol care începea cu formula „Mitul conștiinței naționale la români” și care avea un paragraf cu titlul „Românii au fost români de acum 150 de ani”. Altfel spus, locuitorii acestor spații de la Dunăre și de la Carpați ar fi devenit români pe la 1850–1860. Dar oare ce erau românii înainte de a fi fost români? Sau erau români și nu știau asta? Întrebările nu sunt fără sens, pentru că se poate să existe comunități de oameni pe lumea asta fără ca acestea să aibă conștiință de sine, adică fără ca acei oameni să fie convingși că formează respectiva comunitate. Nu este acesta cazul etnicității decât în mică măsură, fiindcă popoarele, atunci când sunt deplin formate ca realități, dobândesc, prin elitele lor, și conștiința acestei existențe.

Titlurile șocante de mai sus au, însă, alt rost decât acela de lămurire a unor adevăruri din trecut. Prin formularea și poziționarea lor în pagină, ele asigură succesul de receptare. Se întâmplă aceasta fiindcă mulți sunt curioși – din varii motive – să vadă ce se ascunde sub astfel de vorbe. Dacă artico-

lul s-ar fi chemat „Unirea Moldovei și Țării Românești la 1859” numărul curioșilor ar fi scăzut, se pare, considerabil. Mijloacele de difuzare în masă au logica și scopurile lor, pe când cunoașterea istorică, adică dezvelirea vieții oamenilor de odinioară, se derulează după cu totul alte rânduieli.

Evident că, la cei 160 de ani trecuți de la unirea celor două principate românești, ne întrebăm mulți dintre noi cum s-au petrecut lucrurile, ce sentimente aveau atunci românii, dacă ei formau sau nu o națiune, dacă țara unită s-a făcut pentru ei sau pentru alții, dacă actul l-au înfăptuit românii ori le-a fost făcut cadou de către marile puteri etc. În chestiunea națiunii române și a conștiinței apartenenței românilor la poporul lor, lucrurile par lămurite demult, dar – după cum se vede – nu sunt. Totuși, nu este nevoie să fii istoric de meserie ca să poți ajunge la câteva concluzii simple, fără să te lași amăgit. Grupurile de oameni sunt deosebite unele de altele de când este lumea, iar un motiv al acestor diferențe a fost – tot din vremuri imemorabile – limba.

Din clipa în care anumiți oameni și-au dat seama că vorbesc altă limbă în raport cu alți oameni și au conștientizat acest lucru și la nivelul grupului s-au pus bazele etniilor, ginților sau neamurilor, așa cum sunt ele numite și în Biblie. Românii știau că sunt români încă de la finalul etnogenezei, așa cum francezii știau că erau francezi, ungurii că erau unguri sau rușii că erau ruși. Evident, nu toți se gândeau la acest lucru și nu toți conștientizau mărimea comunității etnice în care trăiau, nici forța sa și nici problemele sale. Dar au existat de timpuriu – adică de la începutul mileniului al II-lea al erei creștine –

*Cuvânt susținut la sesiunea de comunicări științifice „Unirea Principatelor Române, bază a Statului Român Modern” (24 ianuarie 2019, Palatul Patriarhiei)

membri ai elitei, români și străini deopotrivă, care știau ce înseamnă să fii român, care știau că românii sunt de obârșie de la Roma, că vorbesc o limbă asemănătoare latinei și altor limbi romanice, că sunt de credință creștină răsăriteană etc. Știința singură nu este însă suficientă pentru acțiunea desfășurată în numele unității.

Secole la rând, unitatea românilor de care erau conștienți anumiți intelectuali și oameni politici, s-a menținut la nivel pasiv și constatativ, fără să nască atitudini practice. Românii, ca și restul omenirii, aveau atunci alte probleme și alte priorități. Totuși, în secolul al XVI-lea, sunt consemnate primele acțiuni sau posibile acțiuni politice în numele unității românești. Astfel, la finele domniei lui Petru Rareș, o comisie austriacă de investigație consemnează posibilitatea unirii Maramureșului cu Moldova, dintr-un motiv foarte simplu: „fiindcă cea mai mare parte dintre locuitorii comitatului Maramureș sunt români, și deoarece se potrivesc cu moldovenii la limbă, la religie și la obiceiuri”. Or, toate aceste argumente fac parte din etnicitate și arată o anumită conștiință de grup, bine sedimentată în jurul anilor 1550.

Nicolaus Olahus (adică Nicolae Românul) murea la 1568, în calitatea lui de arhiepiscop primat și de regent al Ungariei habsburgice, iar episcopul de Oradea, Francisc Forgach, răsufă ușurat și devenea cinic: „Arhiepiscopul de cea mai joasă speță, născut din tată român și înălțat, din ură împotriva celorlalți, la cel mai înalt rang, s-a zbatut să păstreze regența și sigiliul regesc. Căci el deținea toate aceste demnități foarte înalte, spre grava ofensă a tuturor, deoarece ocupa în mod rușinos, dregătoriile și rangurile multora”. Pentru Forgach nu mai conta nici solidaritatea confesională, nici ierarhia, nici erudiția de amploare europeană, nici calitatea de catolic și de umanist, nici slujirea cu devotament a Ungariei de către Olahus, ci doar originile sale românești. Cu alte cuvinte, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, este conștientizată etnicitatea românească de neromâni.

La fel, la intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania, în toamna anului 1599, cronicarul umanist Szamosközi István (Zamosius) pune ridicarea la luptă a românilor pe seama solidarității de tip etnic: „Într-adevăr, la vestea luptei nefericite «de la Șelimbăr, din 28 octombrie 1599», care s-a răspân-

dit foarte rapid în întreaga țară, națiunea românilor, care locuiește în fiecare din satele și cătunele Transilvaniei, complotând peste tot, s-a unit cu poporul venit «din Țara Românească» și, atât împreună, cât și separat, au prădat în lungul și în latul țării. Căci încurajați de încrederea că aveau un domn din neamul lor [...], au ocupat drumurile și au ucis pretutindeni [...]. Acum, fiind încurajată nebunia lor de principele român și sporindu-le îndrăzneala din pricina războiului [...], cu atât mai multă cruzime au atacat cu acest prilej, cu cât anterior, când țara era liniștită, dovedeți prin decizii judecătorești cu vreo faptă rea, erau pedepsiți cu cele mai grele pedepse. Peste tot, spânzurătoarele, butucii, securile, cârligele, funiile și toate locurile de osândă erau pline mai mult de români”. Ce reiese din textul de mai sus? Că românii ardeleni – cei mai mulți, țărani – erau nu numai convinși că sunt români, diferiți de etnia liderilor politici ai Transilvaniei, ci și că principele român era unul de-al lor, că i-ar putea înțelege și sprijini tocmai în temeiul apartenenței comune la același popor.

Opinii asemănătoare au exprimat și cronicarii Somogyi Ambrus (Ambrosius Simigianus) și Georg Krauss, cronicarul anonim de la Prejmer, și alții. Somogyi subliniază că s-au răsculat românii, care-i prindeau și-i jefuiau pe unguri, iar Krauss vorbește despre „românii murdari, hoți, ucigași, răsculați în acel timp, deoarece Tiranul era de națiunea lor, adică un român”. Mikó Ferenc spune că nobilii maghiari erau „îngroziți de stăpânirea românească” a lui Mihai Viteazul. Este adevărat că Mihai nu a unit Transilvania și Moldova ca să creeze România – era prea devreme pentru un asemenea act – dar a trezit în epocă sentimente de solidaritate românească care nu au putut fi uitate și care l-au transformat ulterior pe învingătorul de la Șelimbăr în erou național.

Este adevărat că intelectualii români au răspândit ideile latinității, ale unității și ale solidarității în rândul poporului; este adevărat că edificiul numit România s-a construit prin efortul unor elite conștiente și responsabile, care au plănuit opera politică națională. Nu era o mare filosofie să-ți dai seama că o comunitate națională, spre a dăinui, are nevoie de un scut, de un adăpost, adică de statul național care s-o organizeze, s-o apere, s-o protejeze și s-o reprezinte în raporturile internaționale.

Națiunea română nu s-a construit din nimic, ci din secolele multe și îndelungi de lucrare a poporului român asupra lui însuși.

Elitele nu pot construi din nimic o națiune, dar pot organiza o națiune. Așa cum biserica de la Densuș este făcută din materiale romane, la fel edificiul numit națiune modernă – organizat și fortificat de elitele noastre politice și intelectuale – are drept pietre de temelie și cărămizi „năzuințe, doruri, vise, ure, patime, nevoi” (Alexandru Davila), care vin toate din „datina străbună”, adică din adâncul existenței acestui popor.

Sunt specialiști care consideră națiunea o realitate genuină, născută din firescul evoluției unor comunități etnice, și alții care cred că națiunea este un construct cultural, inventat de elite. Iar dintre aceia care spun că națiunile există aieva, sunt unii care cred că națiunile sunt realități civice (că poți fi membru al unei națiuni prin simpla voință de aderare și prin obținerea de documente adecvate) și alții care cred că națiunile sunt realități organice, formate treptat, în timp, prin acumulări succesive.

Nu este însă nevoie să fii istoric ca să te convingi că lucrurile nu sunt atât de tranșante cum le-ar dori anumiți teoreticieni. Națiunile se nasc și se fac în același timp. Dacă „Părinții Patriei” americane nu ar fi avut în urmă peste două secole de acumulări în istoria coloniilor engleze nu aveau cum să construiască din nimic o „națiune” pe la 1776–1783. Experiența americană i-a făcut pe unii să creadă că națiunea se confundă cu statul, ceea ce, pentru multe popoare europene părea, în chip natural, lipsit de sens. Noi, românii, ca și germanii, ca și italienii, ca și polonezii, ca și cehii, ca și slovacii etc., ne-am construit națiunile (adică solidaritățile moderne) fără să avem state unitare, adică fără să avem scutul politic necesar pentru aceste comunități.

O națiune încheată poate trăi vremelnic în mai multe state, dar nu poate face acest lucru pentru eternitate, fiindcă părțile risipite sub aspect politic se pierd treptat, se transformă ori se topesc în sânul altor națiuni. Unii români au înțeles acest lucru încă de la începuturile Epocii Moderne, iar majoritatea românilor a conștientizat esența unirii politice abia în secolul al XIX-lea. Atunci, pe fondul realităților existente și care însemnau unitatea de

origine, de limbă, de nume, de credință, de cultură, de tradiții, intelectualii școliți în Occident, aflați la curent cu marile transformări din Europa, au susținut, au promovat, au predicat și au construit unitatea națională.

Momentul 1859 a fost posibil datorită antecedentelor sale istorice îndepărtate, dar și datorită inteligenței elitei noastre care a acționat corect în deceniul 1848–1859.

Actul de la 24 ianuarie s-a realizat cu succes în urma îmbinării judicioase dintre factorul intern și cel extern, dintre interesele marilor puteri și interesele naționale românești. Marile puteri occidentale aveau nevoie de un pion puternic care să susțină interesele lor la Dunărea de Jos, în coasta Turciei, Austriei și Rusiei, iar liderii români voiau un viitor pentru națiunea lor, iar acest viitor era de neimaginat fără sincronizarea cu Europa, fără întoarcerea la rădăcini, fără pătrunderea în șuvoiul istoriei de succes. O națiune mică precum cea română nu avea cum să-și decidă singură destinul – pentru că risca să fie strivită – dar nici nu a stat pasivă, la cheremul marilor puteri.

Dubla alegere a prințului Alexandru Ioan Cuza, obținerea recunoașterii dublei alegeri, unificarea instituțiilor, marile reforme ale modernizării nu au fost creații ale marilor puteri, ci întruchipări ale voinței naționale românești. La fel, de la împiedicarea divizării țării prin aducerea principelui străin, de la adoptarea Constituției (1866), a monedei naționale (1867), de la crearea Academiei Române (1866), de la proclamarea și cucerirea independenței de stat (1877–1878), de la făurirea Băncii Naționale (1880), de la instituirea Regatului României (1881) și de la obținerea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române în 1885 până la unirea provinciilor românești cu Țara la 1918, nimic nu a venit drept dar din partea mai marilor lumii. Evident, românii nu au putut acționa singuri și nici în opoziție permanentă și totală cu marile puteri, dar au existat momente decisive – precum cele evocate mai sus – când și-au luat soarta în mâini. Cel mai bine s-a văzut acest lucru atunci când, pe calea deschisă de Congresul de Pace de la Paris (1856), adunările ad-hoc au decis unirea la 1857, unire restricționată de marile puteri prin Convenția de la Paris din 1858 și înfăptuită de români prin dubla alegere din 5 și 24 ianuarie 1859.

Poate că astăzi, când trăim vremuri grele, când ni se repetă mereu că trăim vremuri grele și când suntem sau părem mai risipiți ca niciodată, când educația nu mai este pusă la temelia succesului în viață și când elevii și studenții sunt învățați de părinți și de profesori că nu se pot instrui și realiza la casa lor, ne vine greu să credem acea concentrare de energie românească la 1859.

Ne întrebăm – unii dintre noi – dacă toate au fost aieva și dacă nu cumva alții ne-au dăruit toate acele mari împliniri. Acest sentiment de ticăloșire și de nimicnicie face parte din existența noastră tragică – cum ar spune un mare filosof – dar nu trebuie să ne poată copleși. Ne-am purtat crucea ca popor și ca națiune prin această lume în epoci întunecate, ne-am

văzut satele arse și risipite, ne-am plâns fiii și părinții sacrificați, ne-am trezit cu limba înstrăinată și cu istoria hulită, dar nu ne-am plecat niciodată definitiv.

Istoria unirii noastre este istoria viețuirii noastre, iar unirea politică de la 1859 a fost mărturia puterii unei națiuni renăscute. De la 1859, provinciile înstrăinate aveau o țară unită spre care să privească, iar de la 1877–1878 aveau o Românie independentă ajunsă în curând regat, o Românie nu doar spre care să privească, ci căreia să i se alătore în actul Marii Uniri. Dacă România Întregită este edificiul nostru național, atunci unirea de la 1859 este temelia acestui edificiu, încununat la 1918.